

Jócsik Lajos

A világ kenyere

ma és 2000-ben

Körutazás a Föld élelmiszer-ellátásának térképén

1964

Budapest

Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó

(...)

I

Az ember és élelme

(...)

KENYERÜNK A HÁBORÚ ELŐTT

Még két évtized sem, csupán 18 esztendő választ el bennünket történelmünknek a két világháború közé eső korszakától. Ennélfogva még élénken él a mai apák emlékezetében az akkori magyar életszínvonal, a megélhetés számára kiszelthető akkori darab kenyér.

Emlékezünk: az ország haladó elemei - a munkásság és a parasztság képviselői, a népei írók és táplálkozástudományi szakemberek és már értelmiségiek az erőszakkal, olykor ügyészekkel, bírakkal, hatalommal dacolva napirenden tartották a munkásság és szegényparasztság éhségszínvonalának tényeit. Magyarország akkori társadalmi és politikai szerkezetében Spanyolországra ütött, Európa legreakciósabb országával állott egy sorban, mégpedig a társadalmi ellentétek, az osztályelnyomás, a dolgozók politikai és fizikai elnyomításának tekintetében.

Hogyan éltek a magyar dolgozó rétegek? Se szeri, se száma az egykorú beszámolóknak: anyaguk könyvtárnyi. A legjellemzőbbek kiválasztása is nehéz.

Álljon itt elsőül, hogy fogalmaztatja magával a néppel Kiss Lajos a szegénységet:

„Sokféle szegény ember van. Maga a szegény nép így határozza meg: Az szegény, aki beteg. Aki egészséges, az nem szegény. De a nép is megkülönbözteti a szegények között, akit kócos szegénynek mond. A hatóság régebben annak adott szegénységi bizonyítványt, aki 200 forintnál többet nem keresett egy évben, ma az kap, akinek napi keresete a szokásos közönséges napszámot el nem éri.”¹ Ezen az alapon az akkori népszerűség felének, ha nem háromnegyedének ki lehetett állítani a szegénységi bizonyítványt.

Maradjuk még egy idézetnyi időre Kiss Lajosnál. „A szegény ember élete” című könyvében megírta a falusi szegénység születését: „A sok családú szegény embör gye-
rekeiből lett a kiskanász. Odaadta kisebb iparosember is, amikor már nagyon szaporodtak. Otthon nem tarthatták, mert nem volt miből. A muszájnál is erősebb nincstelenség hajtotta, vitte rá a szegényt, hogy gyermekét elállítsa, hogy más keze-
lába legyen. Így van ez különben ma is. Ahol sokan vannak, sok kenyér kell... Az ilyen helyen aztán nem győzték betéví falattal a sok száját, rajtavaló ruhával se testüket. Nincs ez se, az se, az ínség, a nyomorúság vicsorítja fogát mindenfelől.”²

¹ Kiss Lajos: A szegény ember élete. Athenaeum, évszám nélkül, 5. old.

² Uo. 7 old.

Milyen sor várta aztán a szegényt, aki kiskanaszsággal kezdte, csordásgyerekként folytatta, béresként, vagy városba verődött szegényként jutott a családalapítási sorba? Az akkori szociográfiai irodalom gazdag anyagán kívül Sós József orvoshoz és élelmezési kutatóhoz folyamodhatunk, aki feljegyezte az orosházai Rákóczi telep szegénységének akkori étrendjét.³ Ez az étrend felszabadulás előtti múltunk emlékeztetőjeként ma is tanulságos.

	<i>Reggeli</i>	<i>Ebéd</i>	<i>Vacsora</i>
Vasárnap	—	Paprikás-krumpli	Kenyér
Hétfő	Kenyér és zöldpaprika	Főtt krumpli	Kenyér és sárgarépa
Kedd	Kenyér és zöldpaprika	Krumplis gombóc	Kenyér és vöröshagyma
Szerda	Köménymagos leves kenyérrel	Paprikás kenyér	Sült tök
Csütörtök	Köménymagos leves kenyérrel	Kenyér és hagyma	Mákos guba
Péntek	Kenyér és sült tök	Kenyér és sült tök	Krumplileves és kenyér
Szombat	Kenyér és sült tök	Kenyér és sült tök	Paprikás krumpli

Sós József bihari étrendet is közöl. Annyi a változás a Rákóczi telepi szegénység étrendjéhez képest, hogy nincsen benne sült tök, ellenben van benne cibere, szerdán reggelire és csütörtökön vacsorára zsíroskenyér és vasárnap délben húsleves, máskor pedig cibere, leves, kenyér. Sós József a Rákóczi-telepi étrendet értékelte: „Az I. sz. étrend nemcsak a nincstelenségre példa, de arra is, hogy a nincstelen ember járulékos élelmiszereket fogyaszt akkor is, amikor kalorikus tápanyagokban hiányt szenved. A kenyér mellé hagyma, paprika és sárgarépa kerül. Emiatt ennek az étrendnek nem annyira a vitamin- és ásványanyaghiány a baja, hanem a kalória-, zsír- és fehérjehiány. Meglepő benne, és éppen ez a különlegessége, hogy hiányzik a bab, borsó és lencse, a szegény népnek ez a három nehéz, tartalmas, fehérjejavító élelmiszerterménye. A kenyér és burgonya mellett a sült tök ad még számítható mértékben kalorikus tápanyagokat, tehát nagyon kevésbé változatos az étrend és semmiképpen sem kielégítő.”⁴

³ Dr. Sós J.: Magyar néptáplálkozás. Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, 1942, 156. old.

⁴ Uo. 151. old.

A feudálkapitalista Magyarország még annyira sem törődött munkásszegénységével, mint egyes afrikai négereket dolgoztató ültetvényesek, akik legalább a „teli has” politikáját alkalmazták néger munkásaik élelmezésében. A négereknél négerebb léten tartották az ország urai a magyar fehér négerék tömegeit.

De eddig csak a mezőgazdaság fehér négereiről volt szó. Lássuk az ipar és a városok fehér négereit. E téren jó szolgálatot tett Megyesi János, aki a városi dolgozók életszínvonalával akkor foglalkozó s elszórtan megjelenő forrásokat összegyűjtötte.⁵ A gyűjteményben újra olvashatjuk az akkor is, most is megdöbbentést kiváltó felméréseket és tudósításokat.

Jahn Ferenc, a kiscesti téglagyári munkások kereseti viszonyait vizsgálva megállapítja, hogy napi 74 fillérből kell megélniök, de ebben nincsen benne a lakbér, a tüzelő és a ruházkodás, a minimális szórakozás lehetőségeiről nem is beszélve.⁶ *Darvas József* a Kis Újság 1940. évfolyamában cikksorozatban⁷ vizsgálja a magyar ipari munkások kereseti viszonyait. Ezekből megállapítható, hogy az ipari munkásság keresete a Rákóczi telepi szegényszínvonalnál alig volt nagyobb. A kereset csak arra volt szűkösen elég, hogy az ipari dolgozók egyenek, arra már alig futotta, hogy emberi módon lakjanak és madarak gyanánt az égre bízhatták öltöztetésüket. A minimális pihentető szórakozás pedig minek jutott volna eszükbe. *Németh László* a Medve utcai polgári gyermekeinek szociális viszonyaival foglalkozva⁸ egy alkalmi munkából élő tönkrement bútorkereskedő évi költségvetését közli: „Lakbér évi 500 P, megélhetésre marad 700.” Ez azonban egy egész család megélhetésének az alapja, nem pedig egyetlen személyé!

A hivatalos vélemény és a közhit azt volt, hogy a falusi nép nyáron megkeresi az egész évre való kenyerét. A nép is készülődött erre esztendőről-esztendőre. Készülődött az aratási szerződések kötésére. Hogyan történt ezt? Így:

„A szerződést a hatóság előtt kötik. A hatóság feladata, hogy a szerződéskötés nyugodt és sima menetén örködjék, tehát ez alkalommal teljes tekintélyét latba veti. Az elnyomott réteg életében pedig még a legjobb indulatú tekintély szerepe is mindig megfélemlítő hatású. A községháza folyosóján ácsorog az aratóbanda. Kakastollas csendőrök mennek végig a folyosón. A jegyzővel ebben a pillanatban a nagygazda és a gazdatiszt tárgyal. Az aratók követelni szeretnének, de a légkör hangfogót szerel torukra. A mindenbe belenyugvó, „szelíd-bölcs” embernek a tekintélye nő meg a bandában. A nyugtalankodót bizonyos belső pánik lepi el. A szerződéskötés megtörténik, teljesen a munkaadó szempontjai és érdekei szerint. A munkás egész évben azzal vigasztalódott, hogy majd szerződéskötéskor mit fog követelni. S most ki se meri mondani...”⁹

Az egész országban így kötik az aratási szerződéseket, nemcsak a Viharsarokban. Az egész országban ilyen munkásszerződések alapján indul meg az aratás, a fő munkaidény,

⁵ Megyesi J.: Vasszínú égbolt alatt. Magvető Könyvkiadó, 1961.

⁶ Megyesi J.: i. m. 35. old.

⁷ Megyesi J.: i. m. 188-221. old.

⁸ Németh László: Medve utcai polgári. Magyar Élet, 1934. 45. old.

⁹ Féja G.: Viharsarok. Athenaeum, évszám nélkül. 70. old.

amikor a földmunkásságnak meg kell keresni az „egész évit”. És az egész országban ugyanaz megy végbe, mint Békésben, Szántó Kovács és Achim L. András hazájában:

„Megkezdődik a munka s tart 2-6 hétig. Némelyiknek csak aratórész jut, a másik szerencsésebb s helyet kap a cséplő bandában is, tehát az aratás után még hetekig dolgozhat. Egyik dúsan termő földre jut, a másik gyarló, esetleg megdőlt gabonát arat. Gyengébb s ügyetlenebb embernek csak a nyári munka morzsái jutnak. Így azután a mezei munkás nyári keresete igen különböző. Orosházán egy mezei munkás 1936 nyarán négyheti aratási és cséplési munkával nyolc mázsa gabonát keresett. Ugyanő az 1935-ös rossz termés idején háromheti munkával mindössze négy mázsa gabonát szerzett. Egy másik 1936 nyarán 8 napi aratómunkával 2 mázsa búzát és 24 napi cséplési munkával 6,6 mázsa búzát keresett. Orosháza mellett a mezei munkásokkal zsúfolt Rákóczi telepen már csak 3-4 mázsa nyári kereset jutott egy-egy családfőnek.”¹⁰

A haladó rétegek megmozdulásai kikényszerítették a hivatalos érdeklődést a nép nyomora iránt. A kormány felállította a Magyar Nemzeti Népelelmezési Bizottságot, a belügyminiszter elnökletével, hogy „enyhítse” a nyomort. A Bizottság azzal kezdte munkáját, hogy „adatokat gyűjtött” a különböző hivatalos szervek segítségével. A hivatalos szervek (tisztai orvosok és egyetemi tanárok) a vagyontalan rétegek élelmezési színvonalát illetően nem tudtak több kalóriát összehozni vizsgálataik során, mint 1878-at.¹¹ Ez pedig azt jelentette, hogy Magyarország népe a két világháború közötti évtizedekben nem táplálkozott jobban, mint a jelenlegi világ elmaradott országainak tömegei. Emlékeztetünk rá, hogy a táplálkozástudomány a napi 2400 kalóriát tekinti az emberi fizikum alapszükségletének, de lényeges fehérje- és teljesértékű fehérje-fogyasztás mellett. Emlékeztetünk arra is, hogy a jelenlegi Európa legrosszabbul táplált népének, a portugálnak az átlagos napi kalóriamennyisége 2420, hogy Indiában ugyanez 1860, hogy Afrikában Kirenaikában 2100, hogy Latin-Amerikában Surinameban 1810 kalória. A két világháború közti Magyarország tehát hivatalos források szerint is indiai és gyaratmi (Suriname) színvonalon táplálta dolgozó tömegeit.

A Magyar Nemzeti Élelmezési Bizottság feladata az volt, hogy összeállítsa a magyar dolgozók számára a *legolcsóbb* étrendet. Ez az étrend sohasem veszi el táplálkozástörténeti jelentőségét, éppen ezért idézzük a benn egy évre megállapított mennyiségeket.¹² (L. a táblát a 336. oldalon).

Íme a javasolt nemzeti étrend. A magyar nép tehát ne egyen naponta több húst, mint 1,9 dekát és egyen ugyanennyi belsőséget és vért, tehát összesen napi 3,8 dekánál ne fogyasszon többet. Indiában 2, Pakisztánban 4, Ceylonban 3, Szíriában 13, Törökországban 13 kg az évi húsfejadag, milyen okon evett volna a magyar dolgozó nép több húst, hisz szegről-végre keleti népe Európának. És tojást se egyen többet, mint minden negyedik napon egyet. Tejet se igyon többet, mint naponta 0,6 decilitert, tehát alig többet féldecinél, ami a rövidital férfias porciója.

¹⁰ Féja G.: i. m. 71. old.

¹¹ Johann B.: Gyógyul a magyar falu. M. Kir. Országos Közegészségügyi Intézet, 1939, 153. old.

¹² Johann B.: i. m.

Dr. Beznák A.: Orvosi élettan, Vörösváry Sokszorosítóipar, évszám nélkül, 294. old.

Élelmiszerek	Javasolt évi mennyiség kg-ban
Hús	7
Belsőség	2
Hentesáru	2
Vér	3
Tojás	80 db
Soványtej	25 l
Soványtúró	5
Zsír-olaj	15
Szalonna	10
Fehér liszt	30
Búza (rozs)	200
Burgonya	120
Bab	10
Kása (tengeri, árpa)	6
Borsó	2
Paradicsom	30
Zöldbab	10
Zöldborsó	10
Kel	15
Karalábé	8
Káposzta	32
Sárgarépa	10
Gyökér, zeller	20
Fejessaláta	10
Uborka	10
Cékla	5
Zöldpaprika	10
Gyümölcs	150
Vöröshagyma	16
Paraj	3
Cukor	5
Tök	25
Sütőtök	15

HORTHY-MAGYARORSZÁG MEZŐGAZDASÁGÁNAK NÉPESSÉGELTARTÓ EREJE

A Magyar Nemzeti Népelelmezési Bizottság táplálkozástudományi szakembereinek szemléletében fel sem merült az a szociológiai követelmény, hogy egy ország gazdaságának nemcsak az a feladata, hogy valamilyen életszinten eltartsa meglévő népességét,

hanem az is, hogy népességeltartó erejét a népszaporulattal legalább egyenlő ütemben fejlessze. Ez az enyhén szólva szociológiai figyelmetlenség annál súlyosabb, mivel a nemzetközök szakirodalomban általános szempont az élelmiszertermelésnek a népszaporulattal való párhuzamos vizsgálata. A Magyar Nemzeti Népélelmezési Bizottság roppan szakmai igyekezetében csak arra szorítkozott, hogy érvekkel bizonyítsa: a két világháború közti Magyarország el tudja tartani adott népességét, holott egyre alacsonyabb színvonalon volt csak képes élelmezni növekvő lakosságát. Minden kitűnik abból, ha összevetjük az akkori magyar mezőgazdaság élelmiszertermelő képességének fejlődési ütemét a népszaporulat ütemével.

Minthogy a mezőgazdaság élelmiszertermelésének fejlődési üteme a legegyszerűbb és legvilágosabban a mezőgazdasági termésátlagok alakulásában nyilvánul meg, az összehasonlítás megejtése végett az alábbiakban az öt szemesztermelvénnyel termésátlagait ismertetjük 1891-től:

AZ ÖT FŐ TERMÉNY HOZAMÁNAK ALAKULÁSA KAT. HOLDANKÉNT q-ban, 1891-1935 KÖZÖTT

Termények	1891—1900	1906—1930	1926—1930	1931—1935
Búza	7,1	6,7	7,7	7,8
Rozs	6,7	6,5	6,3	6,7
Árpa	6,5	7,4	7,5	7,4
Zab	6,0	6,4	6,0	6,9
Kukorica	8,4	9,9	7,6	7,0

Önmagukban véve ezek az adatok nem mondanak semmit. Ellenben *társadalmi értékük*, mint már említettük, akkor tűnik ki, ha azokat a népesség fejlődésének ütemével mérjük össze. Előbb azonban a termelékenység határértékeinek egybevetésével meg kell határoznunk a termelékenység ütemét. (L. a táblát a 338. oldalon.)

Ha mármost a népszaporodás adatait vizsgáljuk, akkor azt látjuk, hogy a népesség ugyanebben az időszakban 44%-kal szaporodott.

Ilyen körülmények között vastörvény gyanánt következett be, hogy egyre nagyobb tömegek egyre nagyobb mértékben éheztek az országban. A nagybirtokos ország mezőgazdasági terményeket exportált. A néptáplálkozás kissé normális színvonalra - természetesen normális jövedelemelosztási viszonyok között - megszüntette volna a magyar mezőgazdasági kivitelt.

A TERMÉSÁTLAGOK NÖVEKEDÉSE %-BAN

Termények	1 év alatt	10 év alatt
Búza	0,18	1,8
Rozs	0,00	0,00
Árpa	0,26	2,6
Zab	0,3	3,0
Kukorica	-0,32	-3,2

Mindebből a következő megállapítások vonhatók le:

1. A feudálkapitalista társadalmi és gazdasági szerkezetben a mezőgazdasági termelés elmaradt a népszaporodás üteme mögött.
2. Ez a lemaradás gyakorlatilag azt jelentette, hogy egyre nagyobb népességnek kellett ugyanabból a „karéj kenyér”-ből megélnie.
3. A néptömegek alól egyre jobban kicsúsztak a mezőgazdaság népességeltartó alapjai.
4. Ezek a „lecsúszott” tömegek:
  - a) az iparba,
  - b) a kivándorlásba csapódtak.

Róluk írta József Attila:

„Sok urunk nem volt rest, se kába
birtokát óvni ellenünk,
s kitántorgott Amerikába
másfélmillió emberünk.”

Kitántorgott, mivel itthon még napi 53 filléres egzisztencia sem tudta megragasztani, mert nem volt, hiányzott még ez a ragasztóanyag is. Ellenben volt s ezt is a költő sorolja fel szinte orvosi pontossággal: „Ezernyi fajta népbetegség, szapora csecsemőhalál, árvaság, korai öregség, elmebaj, egyke és sivár bűn, öngyilkosság, lelki restség, mely hitetlen csodára vár, nem elegendő, hogy kitessék: föl kéne szabadulni már.”¹³

Azonban az „ezernyi fajta népbetegség” elemzését nem végeztessük el a költővel, amikor orvos is rendelkezésre áll. *Dr. Tarján Róbert* a minőségi táplálkozás hiánya folytán a két világháború között törvényszerűen megjelenő hiánybetegségekről ezeket írja: „Hiánybetegségek közül a *beriberit Mezőkövesden és vidékén* több esetben megfigyelték. *Biharban a pellagra* évente rendszeresen előfordult. *Skorbut* Magyarországon ritkán fordult elő ebben a korszakban, de tél végén és tavasszal a C-vitamin hiány a vizsgált lakosság 70-80%-ánál volt kimutatható különböző súlyosságú kórképek formájában. A farkasvakság (A-vitamin hiány) ugyanezen időszakban (tél végén, tavasszal) egyes falvakban a gyermekeknél és a felnőtt lakosságnál egyaránt oly mértékben elterjedt, hogy

¹³ József A.: Hazám. József Attila élete. Ifjúsági Lapkiadó Vállalat, 1964, 110. old.

a vizsgálatok a falusi jegyző, tanító és pap családjának kivételével mindenkinél különböző súlyosságú farkasvakságot tudtak kimutatni. Igen súlyos és általánosan elterjedt betegség volt az *angolkór*, melyet egyes területeken, pl. *Orosházán, Hódmezővásárhelyen* a jellemző tünetek alapján a megvizsgált gyermekek felénél állapítottak meg. A kevés tejfogyasztás növekedési és csontosodási zavarokat okozott, amelyeket a leventék országos sorozásakor a sorozóorvos egy közleményben, mint az egyik legsúlyosabb népbetegséget emelte ki. A kiképzésre alkalmatlannak bizonyult 12-18 éves fiatal fiúk közül a hiányos táplálkozás következtében fellépő csontosodási zavarok száma egymagában csaknem kétszerannyi volt, mint az összes többi megbetegedések (szívbetegség, tuberkulózis, vesemegbetegedések stb.). A fiatal gyermekek ezeket a testüket deformáló megbetegedéseket „nem nőttek” ki felnőtt korban, mert táplálkozásuk akkor sem javult meg lényegesen. A katonai sorozások arra utaltak, hogy nemcsak az átlagos testmagasság volt igen alacsony, hanem a púposság, görbült végtagok és más katonai szolgálatot akadályozó megbetegedések is nagy számban fordultak elő.”¹⁴

Nos hát, a maga snájdigságában tetszelgő úri Magyarország nyugodt lélekkel nyomorította volna a magyar népet, ha maradt volna rá még egy-két évtizede.

Az öt fő szemestermelvény hozamának stagnálása az alapvető kalóriaforrások bővülésének hiányát, sőt csökkenését mutatja.

Időszak	Szarvasmarha létszám
1895—1900	2 080 000
1910—1914	2 200 000
1920—1923	1 920 000
1934—1938	1 910 000
1948—1952	2 050 000

Ugyanezt látjuk azonban a fő fehérjeforrás, a szarvasmarha-állomány esetében is: csaknem változatlan.¹⁵ (L. a táblát a 339. oldalon.)

Egyedül a sertésállomány növekszik a szóbanforgó időszakban, 3 360 000-ról 6 230 000 darabra. De a sertéslétszám emelkedése sem képes pótolni a szarvasmarha-állomány gyarapodásának hiányát és elhárítani ennek következményeit. Az állati eredetű fehérjék fő forrása mégiscsak a szarvasmarha-állomány, mégpedig húsban és tejben. Másodsorban ugyancsak a szarvasmarha-állomány a fő forrása a szervesstrágyának is. Ha a szarvasmarha-állomány nem fejlődik, nem halmozódik fel megfelelő mennyiségű trágya sem a mezőgazdasági termesztés ágai számára. A feudálkapitalista Magyarország kiszarolta a talajokat, a termések által kivett humuszt nem pótolta vissza. Legsúlyosabb

¹⁴ Tarján R.: Előszó Josué de Castro Az éhség földrajza c. könyvéhez. Szikra, 1955, 17. old.

¹⁵ Dr. Kiss Albert: Szarvasmarha-állományunk történeti fejlődésének és jelenlegi helyzetének sajátosságai nemzetközi összehasonlításban. Tudomány és Mezőgazdaság, a TIT agrártudományi szakosztályának közleményei, 40. old.

örökségként talajerőben degradált talajokat hagyott ránk. Az évente hiányzó istállótrágya tömege csillagászati szám. Kreybig Lajos évi 2 500 000 vagonra becsüli,¹⁶ Fekete Zoltán évi 3 000 000 vagon hiányt állít meg.¹⁷ A magyar talajok és a mezőgazdasági termelés háború előtti összképének megrajzolásához hozzátartozik ég az is, hogy mindössze 7,5 kg műtrágyát használtak (1938) kat. holdanként. Ugyancsak beteljesedett hazánkon Marx megállapítása:¹⁸ a kapitalizmus megteremti két tényező kizsákmányolásának a művészetét: az egyik a föld, a másik a munkás.

A HÁBORÚ ELŐTTI TÁPLÁLKOZÁS MÉRLEGE

Az eddigiek során a magyar tömegek háború előtti tápanyagellátottságának szociológiai (gazdasági és politikai) tényezőit igyekeztünk megvilágítani. Általánosan ismert tény, hogy a háború előtti néptáplálkozásban, az élelmiszerellátottságban a gabonane-műek voltak túlsúlyban.

A magyar néptömegeket alig éltek máson, mint a puszta kenyéren. Sós József kiszámította, hogy a magyar nép 1 kg gabona elfogyasztásával milyen minőségi tápanyagokhoz jutott és mihez kellett volna jutnia „norma” szerinti mértékben.¹⁹ Lássuk adatait és számításait:

	1 kg gabona fogyasztását az 1930-as években ki kellett volna egészíteni	1 kg gabona fo- gyasztását az 1930—35. évek át- átlagában kiege- szítették
Tejből, liter	1,5	0,6
Húsból, kg	0,46	0,19
Zsiradékból, kg	0,10	0,04
Burgonyából, kg	0,80	0,70
Zöldfőzelékből, kg	0,80	0,40
Száraz hüvelyesből, kg	0,17	0,25
Gyümölcsből, kg	0,33	0,30

Ezek szerint a nép átlaga csak a hüvelyesekből táplálkozott a táplálkozástudományi normán felül, de ez sem javított lényegesen étrendjén, mivel az összes többi kiegészítő táplálék alatta maradt a normának, mégpedig tejből, húsból és zsiradékból egyenesen végzetes mértékben. Korábban a propaganda, legújabban a táplálkozástudomány is (Sós, Tangl stb.) hangsúlyozza a burgonya jelentőségét az étrendben. Azonban a felszabadulás előtt a magyar nép még burgonyából sem ehetett a norma szerint eleget.

A háború előtti néptáplálkozás legfőbb jellegzetessége az volt, hogy a nép mennyiségileg nem táplálkozhatott kielégítő módon, amit a minőségi, védőtáplálékok hiánya megtetézett, kimélyített. A táplálkozástudomány (Lehmann és munkatársai) a dolgozó nép mennyiségi és minőségi táplálkozási normáit 3000-5200 kalória között állapította

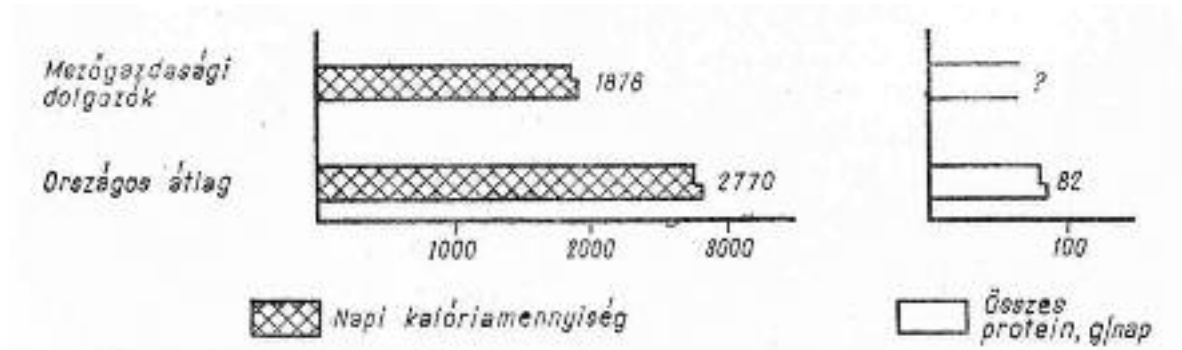
¹⁶ Kreybig L.: Előadások a Tőzeg- és Szervestrágyabiológiai Laboratóriumban. 1954.

¹⁷ Fekete Z.: Trágyázástan. Jegyzet, 1955/56.

¹⁸ Marx K.: A tőke. I. köt. 4. kiad. Kossuth Könyvkiadó 1961, 470. és 471. old.

¹⁹ Dr. Sós J.: Uo.

meg. Az összkalóriában a védőételek értékei is nagyok. Ami a háború előtti magyar életszínvonalat illeti, az átlagos kalóriatartalom legfeljebb napi 2770 lehetett. De ezen belül a mezőgazdasági dolgozóknak egyes források szerint²⁰ 1878 kalóriánál átlagosan több nem jutott. Jelenleg India éhező tömegei élnek ezen a szinten. Mindebből komoly következtetések folynak. A háború után nemcsak politikai rabságból szabadultunk fel, de a biológiai pusztulásból is.

60. ábra. Magyarország - háború előtt

Forrás: Johan B.: Gyógyul a magyar falu, M. Kir. Országos Közegészségügyi Intézet 1939, 153. old.

AZ ÁTMENET IDŐSZAKA

A felszabadulás után a legnagyobb gond a fizikai létfenntartás biztosítása volt. Ha valaki ekkor mérte volna fel a néptáplálkozást, azt találta volna, hogy az a fizikai létfenntartáshoz szükséges kalóriamennyiség töredékét sem éri el és mélyen a napi 2000 kalória alatt mozog. Ugyanakkor a földosztást már a felszabadulás másnapján meg kellett kezdeni.

Ha a hozamok fejlődését vizsgáljuk, az alábbi képet kapjuk:

AZ ÖT FŐ MEZŐGAZDASÁGI TERMELVÉNY TERMÉSHOZAMÁNAK ALAKULÁSA A FELSZABADULÁS UTÁNI ELSŐ ÉVTIZEDBEN 1931-1940 ÉS 1955 KÖZÖTT (1931-1940 = 100)

Időszak	Búza	Rozs	Árpa	Zab	Tengeri
1931—1940	100	100	100	100	100
1949	95	104	106	100	78
1950	110	113	92	73	83
1951	122	121	117	101	130
1952	89	93	94	83	59
1953	120	113	135	107	119
1954	83	90	102	97	112
1955	113	107	143	118	120

²⁰ Johan B.: Uo.

A földreform végrehajtásával az ország mezőgazdasági szerkezete teljesen átalakult. Az új időszakban sokáig érezhető volt a háború pusztító hatása, mind ami a felszerelést, az állatállományt, mind ami az emberveszteséget illeti. Több éven át kedvezőtlen, aszályos nyarak követték egymást, rendkívül rossz vegetációs időszakokkal. Az iparban is az újjáépítés volt napirenden. Itt különösen nagy erőfeszítésekre volt szükség, hogy fejlett ipari országot alakíthassanak ki az egykori agrár-ipari ország helyébe. Ennek alapjait éppen a vizsgált időszak rakta le, amit jól szemléltet az egy lakosra eső ipari és mezőgazdasági termelés párhuzamba állítása:²¹

AZ EGY FŐRE ESŐ TERMELES ALAKULÁSA

[1949 = 100]

Év	Ipari	Mező- gazdasági
	termelés	
1949	100	100
1950	125,6	104,8
1951	158,8	120,8
1952	192,5	90,5
1953	212,3	106,4
1954	219,6	107,8

BERUHÁZÁSOK 1950-1955 KÖZÖTT

Ipari beruházás ..	29 700 000 000 Ft
Kommunális beruházás	10 000 000 000 Ft
Közlekedési beruházás	8 600 000 000 Ft
Mezőgazdasági beruházás	9 300 000 000 Ft

A mezőgazdaság az átmeneti időszakban egészben véve helytállt: a termelést a népszaporulatnál gyorsabb ütemben fejlesztette. A vizsgált időszakban a népszaporulat 4% volt, a mezőgazdasági termelés fejlődésének üteme pedig ennek közel kétszerese: 7,8%.

A MAGYAR NÉPTÁPLÁLKOZÁS ÚJ KORSZAKA

A tények és a mérhető jelenségek világában elsősorban is azt kell megvizsgáljunk, hogy a mezőgazdasági termelés milyen mértékben teremti meg a korszerű kielégítő néptáplálkozás alapjait, továbbá milyen energiaforrásokat szabadít fel a dolgozók számára. A biológiai energián kívül a táplálkozás minőségi forrásainak is kellő figyelmet kell szentelnünk. Nemcsak a gabonatermesztés érdemel törődést, hanem az állattenyésztés-

²¹ Magyar Statisztikai Zsebkönyv, 1956.

tés is mint fehérjeforrás. De nem hanyagolható el a zöldség- és gyümölcsstermesztés alakulása sem, mert az emberi táplálkozás mennyiségi és minőségi igényei egyként ki-elégítendőek. Végül pedig az új nemzedékekről is gondoskodnunk kell.

A gabonatermesztés 1948-61 között a következőképpen alakult:

A SZEMES TERMÉNYEK FEJLŐDÉSE

Termelvénnyek		1948/ /49— 1952/ /53 átlag	1958/ /59	1959/ /60	1960/ /61	1962
<i>Búza</i>	Vetésterület 1000/ha .	1385	1188	1116	1051	1095
	Termésátlag q/ha	13,8	12,5	17,1	16,8	17,9
	Termelés 1000 t . .	1909	1487	1909	1768	1959
<i>Rozs</i>	Vetésterület 1000/ha .	592	376	353	301	232
	Termésátlag q/ha	12,4	9,8	12,6	11,8	10
	Termelés 1000 t . .	732	371	443	354	233
<i>Árpa</i>	Vetésterület 1000/ha .	454	538	541	508	548
	Termésátlag q/ha	14,4	13,7	20,2	19,4	20,9
	Termelés 1000 t . .	654	735	1093	985	1144
<i>Kukorica</i>	Vetésterület 1000/ha .	1166	1304	1358	1401	1288
	Termésátlag q/ha	17,7	21,7	26,2	25,0	25,1
	Termelés 1000 t . .	2068	2833	3558	3504	3240
<i>Zab</i>	Vetésterület 1000/ha .	177	173	170	141	84
	Termésátlag q/ha	12,0	11,1	15,0	14,4	13,7
	Termelés 1000 t . .	213	192	256	204	115
<i>Rizs</i>	Vetésterület 1000/ha .	18	33	32	28	19
	Termésátlag q/ha	18,7	22,3	18,5	16,2	18,9
	Termelés 1000 t . .	48	73	59	45	36

Búza. A szóban forgó 14 alatt csökkent a búza vetésterülete. Mivel azonban 13,8 q/ha-ról lényegesen növekedett a terméshozama, a 290 000 ha-ra kisebb területen is 50 000 tonnával több búzát termesztettünk, mint az indulási évek átlagában. Bizonyos azonban, hogy a termésátlag növelése még korántsem fejeződött be. Búzahozam tekintetében egyébként középen helyezkedünk el. Kisebb hozamú országok: *Görögország* (14,8 q/ha), *Olaszország* (14,9 q/ha), *Románia* (12,2 q/ha), *Spanyolország* (8,3 q/ha) és *Portugália* (6 q/ha). Az észak-amerikai termésátlag 1960-61-ben nem volt több, mint 16,5 q/ha, s ezen belül *Kanadáé* 14,2 q/ha, az *Egyesült Államoké* pedig 17,6 q/ha. *Argentína* 11 q-t ért el hektáronként, *Ausztrália* 1960-61-ben 13,1 q-t. Az ausztráliai átlagot

már túlhaladtuk az 1948/49-1952/53. évek átlagában is. A szomszédos *Csehszlovákiában* viszont 39 q/ha-t értek el 1960-61-ben. Nyilvánvaló, hogy a hozam növelésében további feladatok várnak ránk!

Rozs. A búza lévén fő kenyérgabonánk, a rozs termesztésére a 13 esztendő alatt nem fektettek nagy súlyt. Mindhárom mutatója lefelé ível. A rozskenyér a szegénység kenyere volt, a rozs pedig a szegény talajok (homok) jellemzői gabonanövénye a háború előtt. A régebbi táplálkozástudományi felfogás szerint a barna kenyér értékesebb táplálék, mint a fehér. Legújabbban azonban megdőlt ez a tétel. Ezért táplálkozási szempontból nem kifogásolható, ha a rozstermesztés csökken és átadja helyét más növényeknek. Azonban, ha már termesztjük, hozamára gondot kell fordítanunk, hogy a terméstopplett ellensúlyozza a termőterület csökkenését. Az európai termésátlag ugyanis 17,6 q/ha, mi pedig 5,8 q/ha-ral állunk az európai termésátlag alatt 1960-61-ben és 7,6 q/ha-ral 1962-ben. E téren ugyanazokat az országokat előzzük meg, mint a búzatermesztésben, Olaszországot kivéve, ahol 14,9 q/ha átlagot értek el 1960-61-ben. De a rozstermesztésben jobb klimatikus feltételekkel rendelkező *Kanada* is csak 117,7, az *Egyesült Államok* pedig 12,3 q/ha átlagot ért el. Európában *Hollandia* átlaga a legnagyobb, 30,3 q/ha, *Dániáé* 28,9 és *Csehszlovákiáé* 20,8 q/ha.

Árpa. Mindhárom mutatója jelentékeny fejlődésről tanúskodik. Ma már nyilvánvaló, hogy területileg az árpa foglalta el a rozs helyét termesztésünkben. Az árpahozamban 6,5 q/ha terméstopplettet értünk el 14 esztendő alatt. Az európai átlag 24,5 q/ha, tehát csak 3,6 q-val vagyunk alatta. Árpatermesztési helyezésünkben *Olaszország* is mögénk kerül 10,7 q/ha átlagával, s mögöttünk sorakozik még *Lengyelország* és *Jugoszlávia* is 1960-61-ben. *Észak-Amerika* átlaga 15,9, *Kanadáé* 15,1, az *Egyesült Államoké* pedig 16,6 q/ha 1960-61-ben. *Hollandia* tartja a világcsúcsot 42,3 q/ha átlagával, *Dánia* a második helyet 37,1 q/ha átlagtermésével. *Csehszlovákia* némileg az európai átlag fölött áll 24,8 q/ha termésével.

Kukorica. Elmondhatjuk, hogy kukoricatermesztésünkben országunk és népünk igen jelentős eredményeket ért el. Az 1961-62-es csökkenés ellenére a vizsgált időszak egészét tekintve növekedett a vetésterület. A terméshozam is állandóan emelkedik és az össztermelés a két utolsó évben csak a vetésterület csökkenése folytán kevesebb némileg. *Terméshozamunk az európai átlag fölött áll, minthogy az 22,3 q/ha volt 1960-61-ben a hazai 25 q/ha-val szemben.*

A világcsúcsot *Új-Zéland* állította be 1959-60-ban 53,2 q/ha termésátlagával, a második hely *Izraelé* 42,6 w/ha-val. *Svájc* érte el a harmadik helyet 1959-60-ban 42,3 q/ha-val, *Kanada* 35,8, az *Egyesült Államok* 33,5 q-t termelt hektáronként 1960-62-ben.

A kukorica az indián népek fő szemestermelvénye, de a termésátlagok talán sehol sem olyan kicsik, mint a latin-amerikai országokban. *Mexikó* 9,4, *Guatemala* 7,9, *Honduras* 7,8, *Ecuador* 6,7 és *Venezuela* 11 q/ha átlagot ért el 1960-61-ben.

Zab. Vetésterülete és össztermelése csökken, termésátlaga növekedik. Az európai átlag 19,3 q/ha volt 1960-61-ben. A vetésterület lemorzsolódása nyilván a mezőgazdaság gépesítésével, illetve a lóállomány csökkenésével áll összefüggésben.

Rizs. A rizstermesztés világátlaga 20 q/ha volt 1960-61-ben s ezt az átlagot 1959-60-ban túlteljesítettük 2,3 q-val hektáronként. Termelésünk összmenyisége azonban 1962-re csökkenést mutat.

RIZSTERMESZTÉSI ÁTLAGOK

Világreszék Országok	1948/49— 1952/53 átlaga	1958/59	1959/60	1960/61
Ázsia	13,9	16,3	16,7	17,3
India	11,3	14,0	14,1	15,2
Afrika	12,2	13,8	14,9	15,5
Kongói Köztársaság	—	5,7	6,9	—

A rizstermesztés hagyományait tekintve eléggé váratlan, hogy Európa érte el a legnagyobb termésátlagokat. Az európai átlag 41-45 q/ha, *Spanyolországban* 54,9, *Olaszországban* 48,1, *Jugoszláviában* 36,5 q/ha volt az átlag 1960-61-ben. A két világháború között hazánkban csak kísérleti keretek között próbálták ki a rizs termesztését a Hortobágyon és a Békés melletti Vizes-fás uradalomban.²² Általában kétségbe vonták a rizs termesztési kilátásait, mivel hazánk az európai rizstermelés legészakibb területe. A rizstermesztéssel kapcsolatos költséges talajelőkészítés, a termesztés után visszamaradó kihasznált talaj nem indokolja a termesztés fokozását, ha szükségletünk behozatal révén kisebb költséggel biztosítható.

A jelenlegi európai rizstermelés 1 440 000 tonna, mennyiségre a legkisebb a világreszék között. A háború előtt behozatalból fedeztük rézszükségletünket. A behozatal 15-28 000 tonna között mozgott. Hazai rizstermelésünk átlag a háború előtti behozatal kétszeresét éri el. A rizs kiegészítő táplálék. Hántolva fogyasztjuk, mint a legtöbb nép a világon. A hántolt fényezett rizs elveszti természetes vitamintartalmának nagy részét. Ezért ott, ahol fő táplálék a rizs, gyakori a beriberi.

BURGONYA ÉS CUKORRÉPA

	1948/49— 1952/53 átlag	1958/59	1959/60	1960/61	1962
Burgonya					
Vetésterület 1000 ha	254	240	230	253	209
Termésátlag q/ha .	68	108	103	105	90,1
Termelés 1000 t	1733	2070	2679	2656	1882
Cukorrépa					
Vetésterület 1000 ha	113	109	122	133	125
Termésátlag q/ha . .	154	190	219	253	211,6
Termelés 1000 t	1733	2070	2679	3370	2653

²² Dr. Sós J.: i. m. 53. old.

Burgonya. A burgonyatermesztésben 1960-61-ben 105 q-val megelőztük *Csehszlovákiát* (90 q), *Olaszországot* (101 q), *Romániát* (101 q) és *Máltát* (83 q) a hektáronkénti terméshozamban. Európában *Hollandia* áll az első helyen 277 q/ha hozamával. A vetésterület csökkenése a tervezésben meghatározott arányok kialakításának kérdése lehet, az átlagot az agrotechnika alakítja - csökkenő irányban s ez nem megnyugtató. Annál kevésbé sem, mert a burgonya értékét a táplálkozástudomány is egyre jobban kiemeli az ételmezésben. A világháború előtt 238 kg burgonyatermés jutott egy főre. 1960-61-ben 265 kg. Egyes vidéken erősen elterjedt az előcsíráztatással termesztette korai burgonya termesztése, amely primőrként jelenik meg a tavaszi piacon és exportunkban is keresett ételkészítmény. A burgonya nemcsak jelentős szénhidrátforrás, hanem egyben értékes fehérje- és vitamintermék is. A burgonyás kenyér biológiailag értékesebb, mint a tiszta gabonyakenyér A, B₁, B₂ és C vitamintartalma jelentékeny és tartalma D vitamint is.

Cukorrépa. Vetésterülete 1948-49 óta jelentéktelen mértékben növekedett, hozama s ennek következtében a termésmennyiség is javult. A cukorrépa kontinensünk cukornövénye. Az európai átlag 341 q/ha, itt *Hollandia* ért el csúcsteljesítményt 503 q/ha-ral 1960-61-ben. Megelőztük *Romániát*, *Spanyolországot*, *Bulgáriát* és *Jugoszláviát*, majdnem egyszinten állunk *Lengyelországgal* (256 q/ha).

Nyilvánvaló, hogy a cukorrépa termelésének a fokozásából a cukorgyártás növekedése következik. A statisztika ezt mutatja:

Időpont	Összes és 1 főre jutó cukortermelés	
	1000 t-ban	kg-ban
1949	144	14,4
1950	179	19,2
1955	248	25,4
1960	380	37,1
1961	434	43,1

Az utóbbi években némi nyerscukrot is importálunk, de nem jelentős mennyiségben. Ha az 1949-es 144 000 tonnás cukortermelést 100-nak vesszük, akkor az 1961-es termelési index 301, ami 201%-os növekedésnek felel meg. A hozamcsökkenés itt sem megnyugtató.

AZ ÁLLATI EREDETŰ FEHÉRJE FORRÁSAI

A növénytermesztéssel kapcsolatban a magyar nép cereália-gabonafélék fogyasztását vizsgáltuk. A szemes takarmánynövények: az árpa, zab, kukorica azonban már az állatállományra és ezzel az állati eredetű fehérjék forrására utalt, hisz átváltozásuk állattá és állati terméké a nép teljesértékű fehérjetáplálékkal való ellátását jelenti. Nézzek meg, milyen mértékben:

AZ ÁLLATÁLLOMÁNY FEJLŐDÉSE

Év	Szarvasmarha	Tejelő tehén	Sertés	Juh	Ló
1935	1 911 000	961 000	4 674 000	1 450 000	886 000
1949	1 942 000	1 075 000	3 316 000	910 000	600 000
1961	1 957 000	920 000	5 921 000	2 643 000	463 000
1962	1 987 000	897 000	6 409 000	2 850 000	374 000

Szarvasmarha-állomány. Meglepő, hogy szarvasmarha-állományunk nem fejlődött a háború előtti helyzethez képest, mitöbb a tejelő tehének számában visszaesés észlelhető. Olyan jelenség ez, amely gondolkodóba ejt mindenkit, aki mezőgazdaságunk helyzetét összefüggéseiben figyeli. A szarvasmarha-állománynak a lakosság hús- és tejellátásában jut nagy szerep. Stagnáló állománnyal a húsellátás nem fokozható. A tejellátás fokozása is csak nagy tejhozamú, kiváló tejelő fajták szaporításával képzelhető el. De a szarvasmarha-állománynak nagy fontossága van a növénytermesztésben is, mégpedig a talajerő-fenntartás szempontjából. A marhatrágya a legfőbb forrása a talajerő-fenntartásának és visszapótlásnak is. Mozdulatlan állomány azt jelenti, hogy nem emelhető az istállótrágya mennyisége, holott - mint már rámutattunk - a feudálkapitalista ország kizsákmányolt talajokat hagyott ránk. Ha nem fokozzuk szerves trágya készleteinket, növénytermesztésünket sem fejleszthetjük megfelelően. Minden tekintetben *Kiss Albert* megállapításával kell egyetérteni:

„A népgazdasági ellátásban és a mezőgazdasági termelésen belül sok vonatkozásban, döntően a talajerő-visszapótlásban, valamint az exportlehetőségeink kihasználásában betöltött szerepe miatt a szarvasmarha-állomány mennyiségi, de elsősorban és főként minőségi fejlesztése elengedhetetlen. Belterjesebb termelésnek, nagy hozamok elérésének, az öntözéses gazdálkodás eredményességének a fejlett szarvasmarha-tenyésztés alapvető feltétele.”²³

Általános hiba, hogy növénytermesztésünk fokozását csak a műtrágyázás növelésével véljük elérhetőnek. Az egyoldalú műtrágyázás csak addig segíthet, amíg talajainknak humusztartalma van. Mint tudjuk, Amerikában az egyoldalú műtrágyázás az ösgyepek és őserdők humuszának felélése után nagymérvű talajerózióhoz vezetett. Másrészt a magas terméshozamú országokban a nagy termések titka sem egyedül a műtrágya bőséges alkalmazása, hanem a sok szerves trágya használata nagy műtrágyaadagokkal *együtt!* Itt is *Kiss Albert*re hivatkozunk:

„Nagy termések elérése a szerves trágya és a műtrágya együttes hatására alakul ki. Ezek az adatok tehát ellentétben állnak azokkal a hiedelmekkel, amelyek szerint intenzív termelést szerves trágya nélkül - tehát jelentős szarvasmarha-tartás nélkül - pusztán egyoldalú műtrágyázással meg lehet oldani.”²⁴

²³ Dr. Kiss Albert: i. m. 49. old.

²⁴ Uo. 51. old.

Sertésállomány. Örvendetes fejlődése azt jelenti, hogy népünk húsellátásában a fő fehérjeforrásnak minősíthető. Korábban, a háború előtt, a sertéstenyésztés egyformán szolgált a hús- és zsírellátást. A zsírsertés (mangalica) volt az uralkodó fajta. Jelenleg a hússertés van túlsúlyban. Igaz, ebben közrejátszik az a körülmény, hogy az exportban is a hússertés érvényesül jobban.

Juhállomány. Átmeneti visszaesés után újra erőre kapott a magyar juhászat, s ez azt is jelenti, hogy visszanyerte jelentőségét a tej-, sajt és húsellátásban.

Lóállomány. Csökkenése világjelenség, amelyet a mezőgazdaság gépesítése váltott ki mindenütt. Nálunk is ez a helyzet. 1935-ben a magyar mezőgazdaságban 7014 traktor működött, s a lóállomány 886 000 darabot számlált. 1961-ben 44 167 és 1962-ben 49 401 traktort üzemeltettek a szocialista mezőgazdaságban, s ennek egyenes folyománnyaként a lóállomány 374 000-re esett vissza. Ez azonban negatív következményekkel is járt. A lótrágya melegágyi trágya, s jelenleg egyre érezhetőbb módon válik hiánycikké, ugyanígy hiánycikke gombatermesztésünknek is. A magyar agronómiára vár, hogy megfelelő pótlásról gondoskodjék.

HÚSTERMELÉS 1000 t

	1958	1959
Marha és borjú	73	80
Sertés	104	117
Birka, ürü	2	3
Belsőrés	11	13,3
Baromfi	17,5	21,5
Lóhús	6,1	19,4
Összesen	213,6	254,2

HÚSTERMELÉS

Állattartásunk hústermelését lásd a 350. oldalon lévő táblán.

Az adatok azt mutatják, hogy ellátásunkban a sertéshús fogyasztása messze meghaladja a marhahúsét. Örvendetesen felnyomul húsellátásunkban a baromfihús. Amíg 1935-ben 21 919 000 db baromfi volt az országban, addig 1961-ben 27 228 000 és 1962-ben 28 258 000 darab.²⁵ Baromfiállományunkban a csirke áll az első helyen, 1935-ben 17 869 000, 1962-ben azonban már 26 245 000 csirke (és tyúk) volt a létszám.

Míg 1959-ben 33 000 000, addig 1961-ben már 50 000 000 napos csirkét keltettünk.²⁶ Baromfiállományunk megoszlásáról és fejlődéséről a következő táblázat számol be:

²⁵ FAO: Production Yearbook 1961. XV. Rome 1962. 77. tábla

²⁶ Fehér Lajos: A magyar mezőgazdaság helyzetéről és további feladatairól. Nemzetközi Szemle, 1963. 4. sz.

BAROMFIÁLLOMÁNY

Év	Tyúk, csibe, gyöngytyúk	Liba	Kacsa	Pulyka	Összesen
1935	17 869 000	2 286 000	369 000	269 000	21 919 000
1960	25 226 000	913 000	721 000	206 000	27 066 000
1961	25 473 000	843 000	700 000	212 000	27 228 000
1962	26 245 000	854 000	918 000	241 000	28 258 000

Bizonyos, hogy baromfitenyésztésünk jelentékeny forrása a háztáji gazdaság, de már felnyomultak a szocialista nagyüzemek is mind a szaporításban, mind a hizlalásban. Ezek a nagyüzemek (üzemrészek) kiválasztott egységes állománnyal dolgoznak, eleve alkalmazkodva a belső fogyasztás és a kivitel igényeihez. A baromfiállomány, elsősorban pedig a tyúkfélék szaporodása folytán javul a tojásellátás.

TOJÁSTEMELÉS

Év	Összes tojás, db
1938	844 000 000
1949	959 000 000
1960	1 848 000 000
1961	1 900 000 000
1962	1 880 000 000

A lóhús mennyiségi növekedése és a lóállomány csökkenése között közvetlen összefüggés áll fenn. Az utóbbi években vágásra jelentékeny mennyiségű lovat exportáltunk; egyidejűleg a saját fogyasztásra vágott lovak száma is növekedett.

ZSÍRTERMELÉS

A magyar zsírfogyasztást a háború előtt a sertészsír túlsúlya jellemezte. Ma már egyre nagyobb mértékben használják a növényi olajokat is.

SERTÉSZSÍR TERMELÉSE

Év	Mennyiség, tonnában
1957	49 800
1958	60 900
1959	52 600

Az étolaj fogyasztás alakulására a napraforgó termesztéséből következtethetünk:

NAPRAFORGÓ TERMESZTÉSE

Év	Mennyiség, tonnában
1931—1950. évi átlag	5 700
1956—1960. évi átlag	105 000
1961	105 400
1962	131 000

TEJTERMELÉS

Tejtermelésünk valamint tej- és tejtermék-ellátásunk a következőképpen alakult:²⁷

Év	Mennyiség, literben
1938	1 525 000 000
1949	1 414 000 000
1959	1 930 000 000
1960	1 899 000 000

A fejlődés nyilvánvaló, mértéke 300-400 000 000 literre tehető. Azonban az is nyilvánvaló, hogy ezt lényegében szinte változatlan szarvasmarha-állománnyal értük el. Ebből az következik, hogy szaporítottuk a jobban tejelő fajtákat. Ezt bizonyítják az egye tehenre számított tejhozamra vonatkozó adatok:

Év	1 tehenre jutó tej- hozam literben
1938	1586
1949	1409
1959	2160
1960	2260

A FAO statisztika az egy tehenre jutó magyar fejési átlagot 1960-ra 2260 kg-ban adja meg. Ezen az alapon 1960-ban hat országot előztünk meg Európában, ezek:

Lengyelország.....	2120 kg
Csehszlovákia.....	1860 kg
Bulgária	1450 kg
Spanyolország.....	1420 kg
Jugoszlávia	1405 kg
Görögország	820 kg

²⁷ FAO: i. m. 84. tábla

A többi európai ország előttünk áll.

Eddig eredményeinkkel nyilvánvalóan nem elégedhetünk meg s további fejlődést kell elérnünk.

Vajgyártásunk is fejlődésnek lendült. Még a világháború előtt a vaj a gazdagok étrendjét jellemezte, ma már néptáplálék. 1948/49-1951/52 átlagában évente 9 000 000 kg volt a gyártásunk, ez 16 000 000 kg-ra emelkedett 1960-ra. Sajtgyártásunk 1957-ben 10 000 000 kg volt és 18 000 000 kg-ra emelkedett 1960-ra. Immár semmiképpen sem mondható, hogy a vaj vagy sajt olyan táplálék, amelynek fogyasztása „ad gazdagot a szegénytől megkülönbözteti.”²⁸

HALHÚS

A hal a háború előtt jobbára ételkülönlegességnek számított s inkább a jómódúak asztalára került. A nem halászó, tehát nem vízmenti néprétegek könnyű emészthetősége és „átszaladós” volta miatt lebecsülték, holott „a hal kalóriaértéke meghaladja a sovány kacsahúsét, 1 kg kihízott, 1 kg-nál nagyobb átlagsúlyú pontyhús 1500 kalória, 1 kg sovány kacsahús 1200 kalória értékű. 1 kg borjűhús 1100 kalória, a harcsa húsa 1100-1200 kalória. A borjűhús fehérjetartalma 19,5%, a pontyhúsé 15-17%, a fogasé pedig 20%. A borjűhús zsírtartalma 4,5, a pontyé 8-9%-ot is elér.”²⁹ Ma már a halhús fogyasztása mind népszerűbb. A magyar halászat fejlesztése révén egyre nagyobb a halfogás is.

ÉVI ÖSSZES HALFOGÁS q-BAN³⁰

1938	66 000
1949	48 660
1960	149 302
1961	192 654
1962	210 432

Ezzel párhuzamosan s az adatokon belül jelentékeny fejlődés mutatkozik a tógazdasági haltenyésztésben. Míg 1938-ban a tógazdaságok 38 000 q halat tenyésztettek, 1962-ben a tógazdasági termelés 171 060 q volt.³¹

Évi halzsákmányunk valamivel több, mint 2 kg fejenként. Van halkivitelünk, de van behozatalunk is. A 2 kg-os fejadag alapján és abban a felvetésben, hogy a kivitel és behozatal kiegyenlíti egymást, halfogyasztásunk akkor, mint *Ausztriáé* vagy *Jugoszláviáé* (2 kg/fő/év). Jugoszlávia azonban tengerparti ország. A nemzetközi összehasonlításban más meglepő példákat is találhatunk. Így többek között azt, hogy *Mexikó* halhús-fogyasztása ugyancsak 2 kg és *Olaszorszáé* is 5 kg évente és fejenként.

²⁸ Dr. Sós J.: i. m. 65. old.

²⁹ Ribiánszky-Woynarovich: Hla, halászat, halgazdaság. Mezőgazdasági Kiadó, 1962, 5. old.

³⁰ Uo. 128 old.

³¹ Uo. 127 old.

Tógazdasági haltenyésztésünk jelentékeny mértékben fejleszthető a jövőben. Szakembereink ajánlják a degradált szikes talajok tavasítását halgazdálkodási forgó bevezetésével, a rizstermesztés összekapcsolását haltenyésztéssel, a tőzeg kitermelése után visszamaradt lápok felhasználását tógazdasági célokra stb. De lehetségesnek tartják a halhozam növelését is a meglévő tógazdaságokban. Bizonyos, hogy a lehetőségek kihasználásával már a közvetlen jövőben is megsokszorozhatjuk halhús-termelésünket.

GYÜMÖLCS- ÉS ZÖLDSÉGTERMESZTÉSÜNK (Étrendünk vitamin- és ásványi sóforrásai)

Gyümölcsstermesztés

A fő gyümölcsfajták termesztésének a fejlődéséről az alábbi képet adhatjuk, az 1948/49-1952/53. évek átlagát az 1960-61. évi termésmennyiséggel összehasonlítva:³²

Gyümölcsök	1947/49 1952/53 átlag	1960/61
	tonna	
Alma	59 000	228 000
Körte	16 000	92 000
Szilva és aszalt- szilva	—	98 000
Cseresznye	16 000	28 000
Őszibarack	—	20 000
Sárgabarack ...	29 000	46 000
Szőlő	546 000	491 000

Az *almatermesztés* növekedése kétségkívül az új gyümölcsösök és jóltermő fajták telepítésének az eredménye. Ha a kiindulási évet 100-nak vesszük, az 1960-61.- év termésének mutatója 386, ami 286%-os növekedésnek felel meg. Körtetermesztésünk mennyiségileg messze elmarad az alma mögött, ám fejlődése 475%-os a vizsgált időszakban. *Szilvatermesztésünkben* a közbülső években 1960-61.-nél nagyobb eredményt is értünk el, így például 1958-59-ben 140 000 tonnát, a következő esztendőben pedig 184 000 tonnát termesztettünk. Kiindulási adat nem áll ugyan rendelkezésre, azonban bizonyos, hogy itt is fejlődéssel számolhatunk, hiszen pálinkatermelésünk erősen növekedett. Az 1960-61. évi 20 000 tonnányi *őszibarack termesztésünkkel* szemben a közbülső esztendőkben jobb terméseredményeket is tudtunk felmutatni. Így például a z előző 1959-60. évben 27 000 tonna *őszibarackot* szedtünk. *Sárgabarack* termesztésünk a vizsgált időszak átlagában mintegy 50%-kal növekedett, bár az előző esztendő 76 000 tonnát adott. *Szőlőnk* a rendkívül jó 1958-59-es esztendőben 890 000 tonnát termelt. A megművelt terület csökkent: a kiindulási esztendőben 229 000 hektár szőlőnk volt,

³² Magyar Statisztikai Zsebkönyv 1963. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1963.

1960-61-ben pedig 204 000 ha. A legújabb telepítésekkel szőlőterületünk növekedett, mégpedig 1962-ben 219 000 hektárra. Gyümölcsként 1958-59-ben értékesítettük a legtöbb szőlőt, 74 000 tonnát. A gyümölcsaszó mennyisége 1962-ben 65 900 tonna volt.

ZÖLDSÉGFÉLÉK, HÜVELYESEK (Vitamin, ásványi anyagok, fehérjék)

A zöldség a leggazdagabb gyűjtőnév, mert a következő féleségeket foglalja egybe: fejeskáposzta, kelkáposzta, paradicsom, zöldbab, zöldborsó, főzötök, sóska és paraj, karfiol, spárga, uborka, zöldpaprika, fejjessaláta, hónapos és téli retek, vöröshagyma, gomba és sok más zöldség.

A zöldségfélék fogyasztásának a jelentőségét a termesző terület változásaiból nemigen tudjuk megállapítani. 1931-1940 között a mezőgazdasági termőterület 1%-án folyt zöldségtermesztés. A területi arány 1962-re 2,3%-ra növekedett. Mivel a zöldségtermesztés *öntözéssel* folytatható a legnagyobb eredménnyel (bár paradicsomot, zöldhagymát, zöldbabot és borsót nagy mennyiségekben állít elő a szárazkertészet is), a termesztés alakulása elválaszthatatlan az öntözéses gazdálkodás fejlődésétől. Egyébként az összes zöldségterület 17%-án folyt öntözés.³³ Öntözéses gazdálkodásunk fejlődésének útja:

ÖNTÖZÖTT TERÜLET, HA

ÖNTÖZÖTT TERÜLET, HA		
Év	Összes terület	Szántóterület
1939	14 000	7 000
1949	27 000	23 000
1960	95 000	75 000
1961	133 000	104 000
1962	287 000	165 000

Öntözéses kultúráink kialakításában merőben szocialista vívmány a *csőkutas* öntözés, amely ezt a formát viszonylag kis beruházásokkal a szántóföldi termesztésben is alkalmazhatóvá teszi. Ma már homoki szőlőinket is öntözhetjük ezzel a módszerrel. Beláthatatlan fejlődés előtt állunk az öntözéses kultúrák kifejlesztésében is. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy csak a fokozott talajerő-visszapótlással *együtt* lehet az öntözés eredményes a jövőben.

A felvásárolt zöldség több mint 80%-át a nagyüzemek, a termelőszövetkezetek és az állami gazdaságok szállították.³⁴

³³ Fehér L.: i. m.

³⁴ Fehér L.: i. m.35

HOGYAN ÉLÜNK - HOGYAN TÁPLÁLKOZUNK

A háború előtti statisztikai adatszolgáltatás szinte csak lopva foglalkozott ezzel a kérdéssel. A szocialista statisztika e kérdésre világos választ ad:

EGY FŐRE JUTÓ FOGYASZTÁS

Fogyasztási cikkek	1957	1958	1959	1960	1960. 1957-hez viszonyítva
Gabonaneműek kg	136,7	133,4	137,4	137,0	100,2%
Burgonya kg	102,2	99,3	99,7	97,5	95,4%
Cukor kg	25,1	24,7	25,9	26,6	106,0%
Zöldség kg	70,6	66,6	71,0	—	100,6%
Gyümölcs kg	48,9	55,7	52,4	—	109,2%
Zsiradék (vaj nélkül) kg	20,8	19,5	21,3	22,1	106,3%
Húsfélések kg	41,1	41,3	45,9	47,8	116,3%
Tej liter	130,6	131,8	143,5	143,9	110,2%
Tojás db	141	147	156	160	113,5%

Az adatok a különféle formában elfogyasztott élelmiszereket eredeti alapanyagban mutatják. Így például a kenyér, száraztészta fogyasztási adatai a gabonaneműek között szerepelnek, lisztsúlyban átszámítva. A vaj és tejtermékek fogyasztási adatai a tej adataiban szerepelnek, tejjel átszámítva. A zöldség- és gyümölcsfogyasztásnál az 1957. és 1959. évek adatait vetették egybe.

Vizsgáljuk meg az egyes cikkek fogyasztási színvonalát.

Gabonaneműek. Ha visszapillantunk a Magyar Nemzeti Népelelmezési Bizottság táplálkozási javaslatára, akkor meglepődve látjuk, hogy évi 200 kg búzát vagy rozsot javasolt a nemzeti étrendi normába s mellé 10 kg fehér lisztet. Ha 80%-os kiörlést veszünk figyelembe, akkor a fehér liszttel együtt 170 kg lisztféleség van az ajánlott étrendben. Ez akkora mennyiség, amelyet táplálkozási szempontból semmiképpen sem lehet helyeselni. Ekkora gabonanemű-fogyasztás akkor alakul ki, amikor ez a fő élelmiszerforrás, mivel más - minőségi - táplálék nem áll rendelkezésre kielégítő mennyiségben. Amidőn az említett bizottság ennyire a gabonaneműekre kívánta alapozni az élelmezést, egyben a szegényországok élelmezési stílusa mellett tört lándzsát, mivel ezeknek az országoknak a jellemzője a túlzott gabonafogyasztás. Így Európában 1959-ben *Görögország* 164 kg, *Jugoszlávia* pedig ugyancsak 1959-ben 183 kg gabonaneműt fogyasztott. Más európai országok a mi színvonalunk alatt fogyasztottak gabonaneműket. *Ausztria* (1948-1951) 130 kg-ot, 1960-61-ben 108 kg-ot. *Dánia* 1960-61-ben 81, *Hollandia* 83, *Svájc* szintén 83, az *Egyesült Királyság* pedig 84 kg gabonaneművel élt, de *Olaszország* már 142 kg-ot ad egyébként gyengén táplált tömegeinek. A nagy gabonatermesztő és exportáló országokban is alacsony a gabonafogyasztás. Így *Kanadában* 68, az *Egyesült Államokban* 66, *Ausztráliában* pedig 88 kg. Ellenben az alacsony életszínvonal országokban növekedik a gabonaneműek fogyasztása. *Törökországban* 199, az *Egyesült Arab Köztársaságban* 185, *Indiában* 136 és *Pakisztánban* 165 kg a gabo-

nafejadag. Így mindenképpen a kiegyensúlyozottabb és minőségileg jobb táplálkozás jele, ha a gabonaneműek csökkenése más tápláléknak ad helyet a kalóriaszolgáltatásban.

Burgonya. A burgonyaafogyasztás fontosságát, előnyeit a táplálkozástudomány újabban erősen hangsúlyozza. Burgonyatermesztésünk területe és hozama egyaránt nagyobb burgonyaafogyasztást tesz lehetővé. A mi burgonyaafogyasztásunkat meghaladja Európában *Dánia* (128 kg), *Franciaország* (100 kg), (ahol a szeletesen kisütött burgonya, a „pommes frites”, nemzeti eledel és utcai sütők árulják papírzacskókban), *Görögország* (164 kg), *Hollandia* (101 kg) és *Spanyolország* (124 kg). A többi európai ország nálunk kevesebb burgonyát fogyaszt. Ugyanígy *Kanada* (63 kg) és az *Egyesült Államok* (47 kg). Meglepően kevés a burgonyaafogyasztás *Mexikóban* (9 kg), *Paraguayban* (8 kg), *Uruguayban* (15 kg), *Indiában* (12 kg) és *Pakisztánban* (6 kg). Burgonyaafogyasztásunk az átlagosnál jobb és ez a helyzet még javítható.

Cukorfogyasztás. Cukorfogyasztásunkat jelentősen növeltük. A Magyar Nemzeti Népelelmezési Bizottság, mivel szénhidrátokkal tölte meg az étrendet, csak 5 kg cukrot „utalványozott” évente és fejenként a magyar népnek. Ezt a szintet fejlődésünk több mint ötszörösen meghaladta. Mivel a cukorfogyasztás általában a táplálkozási színvonal indexe, elfogadhatjuk életszínvonal-fejlődésünk általános indexe gyanánt is. Cukorfogyasztásunk a világátlagnál jóval több. *Jugoszláviában* például 14 kg a z évi cukorfejadag és *Belgiumban* 33 kg, *Franciaországban* 32, *Nyugat-Németországban* pedig 29 kg, *Olaszországban* 21 kg, *Kanada* 45 és az *Egyesült Államok* 41 kg-ot fogyaszt. A *latin-amerikai* cukornádtermelő országokban van a mienknél nagyobb fogyasztás is, de *Paraguayban* nem jut több 15 kg-nál egy főre évente és *Mexikóban* is csak 21 kg. *Tajvanban* évi 9 kg és a *Fülöp-szigeteken* 10 kg cukor a fogyasztási átlag. *India* népe évi 14, *Japáné* 14 és *Pakisztáné* 15 kg cukron él. A cukorfogyasztás növelésében könnyen elérhetjük a legmagasabb fogyasztási szintet és nem is hosszú idő alatt.

Zöldség és gyümölcs. A zöldség és gyümölcs fogyasztásának biológiai fontosságát, különösen a színesfőzelékekét a táplálkozástudomány nem győzi eléggé hangsúlyozni. Mivel a nemzetközi statisztika együtt mutatja ki a zöldség- és gyümölcsfogyasztást, az összehasonlítás kedvéért mi is összefoglaltuk a két kategóriát. Így azt kapjuk, hogy

1957-ben.....	119,5 kg
1958-ban.....	121,3 kg
1959-ben.....	123,4 kg

zöldség és gyümölcs szerepelt a táplálkozásunkban évente és fejenként. Ezzel a fogyasztással a világ harmadik helyén állunk, csak *Olaszország* és *Franciaország* előz meg bennünket.

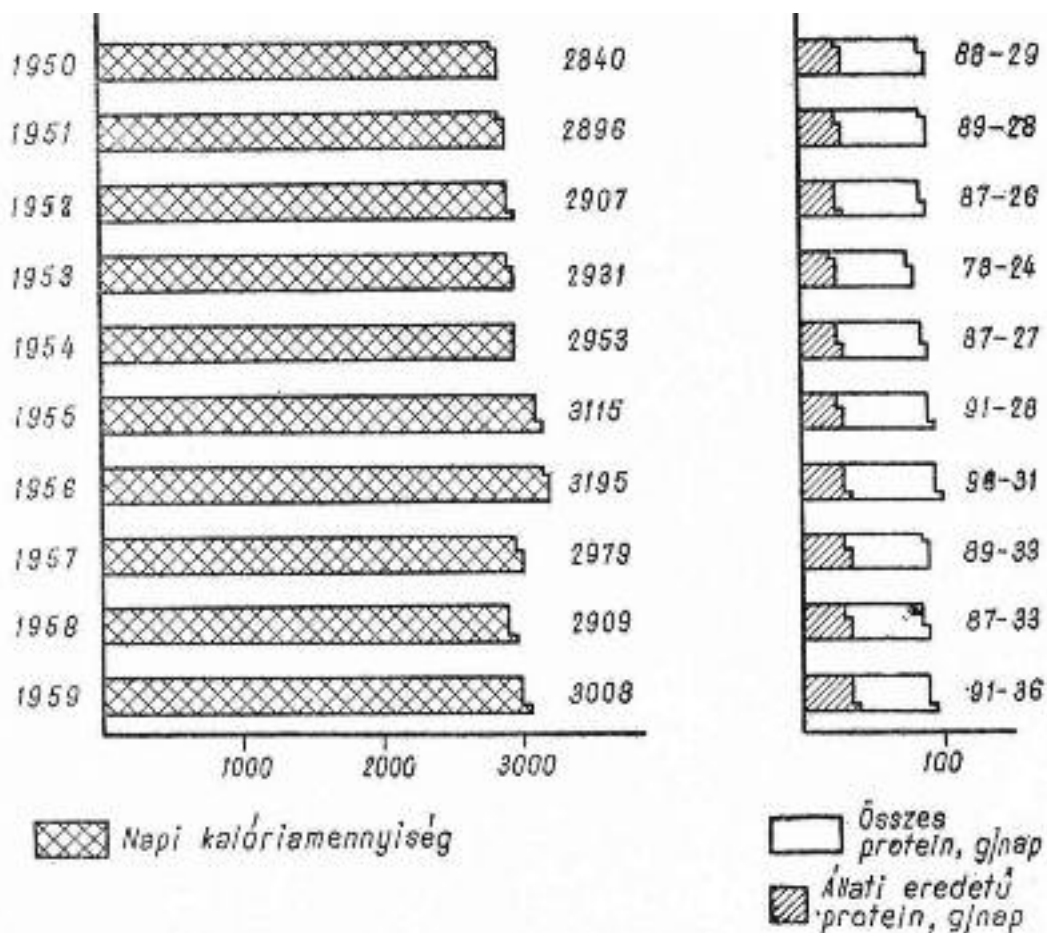
Zsiradék. Az mondhatjuk - a nemzetközi összehasonlítás alapján -, hogy zsiradékfogyasztásunk további növelése aligha szükséges. A 22,1 kg évig zsiradékfogyasztás a legnagyobbak közé tartozik. Európában *Dánia* 27, *Nyugat-Németország* 25, *Hollandia* 26 kg zsiradékot fogyaszt, de minden más ország nálunk kevesebbet. *Kanada* 20, az *Egyesült Államok* 21, *Ausztrália* 16 és *Új-Zéland* 20 kg zsiradékfogyasztást mutat ki.

Az alultáplált néptömegek országai (India, Pakisztán) 3,5-4 kg zsiradékot fogyasztanak. A világ legkisebb zsiradékfogyasztója *Dél-Rhodesia* évi 2 kg fejadaggal.

Húsfogyasztás. A nyilvántartott európai országok közül a húsfogyasztásban mögötünk áll *Finnország* (32 kg), *Görögország* (21 kg), *Olaszország* (27 kg), *Norvégia* (37 kg), *Portugália* (19 kg), *Spanyolország* (16 kg) és *Jugoszlávia* (27 kg). A többi ország húsfogyasztása mienknél nagyobb. A legtöbb húst evő európai országok: *Franciaország* (74 kg), *Dánia* (73 kg), *Egyesült Királyság* (71 kg) és *Írország* (60 kg). Ezeknek az adatoknak a tükrében középhelyen állunk a húsfogyasztásban, van tehát fejleszteni való ezen a területen. Ha más teljesértékű fehérjeforrás hozzáférhető, nem szükséges okvetlenül a legtöbb húst evő országok színvonalának elérésére törekedni. Ilyen országok *Kanada* (83 kg), az *Egyesült Államok* (95 kg), *Uruguay* (109 kg), *Ausztrália* (114 kg) és *Új-Zéland* (110 kg). Ha a táplálkozás minőségileg kiegyensúlyozott, teljesen kielégítő az európai húsfogyasztási színvonalra felzárkózni. Belső fejlődésünkben a húsfogyasztásban olyan magaslaton állunk, ahonnan a két világháború közti húsfogyasztás akkorának látszik, mint a Gellérthegy tetejéről egy kiskunhalom. Azt a mennyiséget, amelyet a Magyar Nemzeti Népelelmezési Bizottság húsfogyasztásként egy évre irányzott elő, a magyar dolgozók 28 hét alatt elfogyasztják húsból és hentesáruból is, belsőségek és vér nélkül, heti felkilo húst és hentesárut feltételezve. Az egyszerű számítás is azt mutatja, hogy a dolgozók heti 92 dkg húsfélét fogyasztanak, azzal a heti 27 dkg-mal szemben, amit a bizottság javasolt.

Tej. A már számtalanszor idézett bizottság 25 liter savanyú tejet és 5 kg soványtúrót javasolt. Ezzel szemben jelenlegi tej és tejtermék fogyasztásunk tejjel számítva 143,9 liternek felel meg évente és fejenként. Szélesebb körű összehasonlításra nincs lehetőségünk, mivel a nemzetközi statisztika a haza mérésekkel szemben a tejfogyasztást zsír- és fehérjetartalomra számítja át.

Tojás. A Magyar Nemzeti Népelelmezési Bizottság évi 80 db tojást javasolt a magyar népnek. Jelenleg ennek a kétszeresét fogyasztjuk. Súlyra számítva tojásfogyasztásunk évi 8-10 kg. *Belgiumé* 15, *Dániáé* 10, az ínyenc *Franciaországé*, ahol a tojásfogyasztásnak számtalan kifinomult formája van, 11 kg. *Írország* és *Anglia*, ahol a napi étkezés elképzelhetetlen tojás nélkül, egyformán 15 kg tojást fogyaszt évente és fejenként. *Kanadában* a tojásfogyasztás 16 kg, *Peruban*, *Surinameban*, *Ceylonban*, *Dél-Rhodesiában*, *Szíriában* és az *Egyesült Arab Köztársaságban* az évi fejenkénti fogyasztás 1 kg.

61. ábra. Magyarország a második világháború után

Forrás: Tangl H.: A táplálkozás, Gondolat Könyvkiadó 1962, 158. oldal

Az 1950-től 1959-ig terjedő fejlődést felmérő grafikonból elsősorban is azt látjuk, hogy a háború után öt esztendővel már 2840 kalóriás a napi étrend. Mivel az ENSZ szerint a napéi 2750 kalória feletti ellátás tekinthető jó táplálkozási színvonalnak, elmondhatjuk, hogy már 1950-ben jóval felette álltunk a jó táplálkozás ENSZ megvonta alsó határának. A háború utáni évtized második felében további növekedés észlelhető, sőt 1955-ben túlléptük a napi 3000 kalóriát: 3115-öt értünk el. Ebből az esztendőből 16 európai ország adatait ismertetjük.³⁵ Csupán öt ország lépte túl a 3000 kalóriás határt. Hatodiknak Magyarország sorolható az öt ország mellé (házánk élelmezési adatait a FAO máig sem tartja nyilván). A hat ország között az ötödik helyen állottunk 1955-ben:

Ország	Napi kalória
Irország	3485
Dánia	3300
Egyesült Királyság ...	3230
Norvégia	3140
Magyarország	3115
Svájc	3100

³⁵ FAO: Yearbook of Food and Agricultural Statics. Production 1955, IX. I. Rome, 1956, 95. tábla

A következő esztendőre, 1956-ra még javítottunk is helyezésünkön, tekintve, hogy 3195 kalóriát tartalmazott a magyar étrend. Azonban az ellenforradalmi események ebben az esztendőben megzavarták a felfelé ívelő fejlődést. A készletek pusztulásai, a mezőgazdasági termelésben beállott zavarok a közfogyasztást a 3000 kalóriás színvonal alá szorították, és az átlagos kalóriaérték csak 1959-ben emelkedett ismét a napi 3000 kalória fölé (pontosan 3008 kalória). 1960-ban a FAO³⁶ hat olyan országot mutatott ki, ahol a napi kalória 3000 felett van. Ehhez hetediknek csatlakozhatunk. Ausztria áll előttünk hatodik gyanánt a mi 3008 kalóriánkkal szemben 3010 kalóriával. A változás egyébként az, hogy az Egyesült Királyság és Norvégia a vonal alá szorult, s a vonal fölé tört Finnország (3090).

Összes fehérjefogyasztásunk általában kielégítő, mert közelebb áll a napi százhoz, mint a hetvenhez (Donhoffer). Így 1950-ben napi 88 g volt étrendünkben az összes fehérje és az 1956-ig napi 96 g-ra növekedett. 1955-ben csak két ország állott előttünk a 16 nyilvántartott európai ország közül, mégpedig Franciaország napi 97 g-mal, Írország pedig 99 g-mal. 1956 után az összes fehérje fogyasztása is csökkent és csak 1959 után értük el a napi 91 g összes fehérjét.

A teljesértékű fehérjék az összes fehérjék 30-38%-át érték el s ez semmilyen értékelés szerint (Tangl, Sós, Donhoffer) sem mondható elégségesnek. Az optimális színvonal, ha a teljesértékű fehérjék eléri az összes fehérje 45-50%-át. A feladat tehát az, hogy megtartva a napi 3000 kalória feletti szintet, javítsuk a teljesértékű (állati eredetű) fehérjék arányát az összes fehérje kielégítő mennyiségén belül. Tej-, tejtermék-, húsfogyasztásunk és a színes főzelékfélék (Beznák) fogyasztásának növelése juttathat bennünket több teljesértékű fehérjéhez.

A FAO statisztikájában azt látjuk,³⁷ hogy *Kanada* 1960-ban 3150, az *Egyesült Államok* pedig 3120 kalóriát biztosított. Az összes fehérjefogyasztás a két országban 1960-61-ben 96, illetve 92 g volt. Ezt már 1956-ban elértük és elérhetjük most is (tán már el is értük). A teljes felfelé színteződéshez csak az van hátra, hogy a teljesértékű fehérjék arányát 50%-ra emeljük.

A MAGYAR ÉLELMISZERTERMELŐ POTENCIÁL

A magyar mezőgazdasági termelés nemcsak a belső fogyasztás alapjait biztosítja, a kivitelben is jelentékeny mennyiségekkel vesz részt. Így a mezőgazdasági termelés teljesítőképesége túlterjed a hazai szükségletek kielégítésén és hozzájárul más népek ellátásához is, mint azt az alanti táblázat is szemlélteti.

³⁶ FAO: Production Yearbook 1961, XV. Rome 1962, 95. tábla

³⁷ FAO: Uo.

Termelvények	Egység	1949	1961	1962	Az összes kivitel %-ában 1962
Búza	1000 t	87,8	93,5	31,9	0,2
Kukorica	1000 t	211,6	51,5	34,2	0,4
Vágómarha	1000 db	85,9	77,9	155,2	1,8
Vágósertés	1000 db	85,9	77,9	155,2	0,7
Szalámi	t	348	2924	3096	0,5
Vágott baromfi	1000 t	5,5	20,8	26,4	1,6
Friss tojás	mill. db	12,6	135,2	60,0	0,1
Napraforgó olaj	1000 t	8,6	12,4	22,1	0,5
Vaj	1000 t	0,9	4,0	4,7	0,3
Bor	1000 hl	20,7	410,9	335,2	1,2

A fenti táblázat a szénhidrát-tartalmú kiviteli termékek közül a búzát és kukoricát tartalmazza, minden más kiviteli termelvényünkben teljesértékű fehérjét szállítunk a külföldnek. Szállítunk még vitamin- és ásványi anyagokat tartalmazó terméktömegeket, gyümölcsöt és zöldségfélét, ezeket a táblázat nem foglalja magában.

JÖVŐNK TERVEZÉS

(Hányan leszünk 1980-ban?)

A magyar népgazdaság eddig három és ötéves tervekbe foglalta a termelés és az élet-színvonal tervezését. Az MSZMP VIII. kongresszusa az eddigi tapasztalatok felhasználásával húséves terv keretén belül 1980-ig kívánja megtervezni a magyar jövőt. Ebben a tervben: „Az ipari termelést legalább ötszörösére növeljük. A mezőgazdasági termelést országunk kedvező adottságainak a maximális kihasználásával 20 év alatt két-, két és félszeresére növeljük. Az egy főre jutó fogyasztás 1980-ban magasabb lesz, mint a fejlett tőkés országokban.”

Az elérhetőség tekintetében - mint már láttuk - elértük a fejlett európai tőkés országok fogyasztási színvonalát a kalóriamennyiségben és az összes fehérjék fogyasztásában. A magyar táplálkozási színvonal további növelése a megvalósítható célkitűzések közé tartozik. A húszéves népgazdasági terv az 1980-ig várható népszaporulatot is figyelembe veszi:³⁹

Év	Összes népesség
1949	9 295 000
1960	10 021 000
1980	11 000 000 – 11 500 000

³⁸ Magyar Statisztikai Zsebkönyv 1963. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1963.

³⁹ Hetény I. - Vályi P.: Húszéves népgazdaságfejlesztési tervünk néhány kérdése. Társadalmi Szemle, 1963. I. sz.

Más becslések 1960-tól 2000-ig 1 600 000 főnyi népszaporulattal számolnak. A húszéves terv mindenképpen a maximális népszaporulatot vette alapul. Adottságainkat tekintve az új nemzedéket a mienknél gazdagabb terített asztallal tudjuk várni 1980-ra, vagy 2000-re.

Történelmi borvidékeinken még mindig elvadultan állnak a filoxéravész után lepusztult s azóta vissza nem telepített hegy- és domboldalak. Ilyen területek a főváros környékén is akadnak. A nadrágszík-parcellás magángazdálkodás szélesre tárta ki hegyvidékeinken a kaput az erózió előtt, gazdaságaink most indítják meg a harcot ellene.

Nagy arányokban bontakozik ki a talajjavítás. Tudósaink szorgalmasan kísérleteznek nagyobbhozamú fajták kialakításával a növénytermesztésben és állattenyésztésben. Megindult a telepítés, melynek során jobban aknáznak ki eddig gyengén, vagy alig termő területeket. Növekedik az öntözött terület. A talajerőfenntartásban a műtrágyák mindenhatóságába vetett hitet is felváltja a kiegyensúlyozottság elve és gyakorlata, a nagy szervestrágya- és műtrágyaadagok együttes biztosítása és alkalmazása. Arra is mindinkább rátérünk, hogy minden igénybe vehető szerves anyagot (hulladékanyagot) visszajuttassunk a talajba, a műtrágya adagokról sem feledkezve meg. A belső tartalékok feltárásával párhuzamosan „a szocialista országok gazdasági tömörülésükkel is gyorsítani akarják azt a folyamatot, amelyben a kapitalizmussal szemben gazdasági túlsúlyra jutnak, dolgozóiknak a világ legmagasabb életszínvonalát teremtik meg.”⁴⁰

A szocialista tábor országainak együttműködése (KGST) széles körre terjed ki. A KGST államok együttesen kísérik meg a védekezést a burgonyavészek ellen. Együttműködést hoztak továbbá létre „a szilárd takarmánybázis megteremtésében, a hús, a tej és vaj és egyéb állati termékek termelésének gyorsütemű növelésére.”⁴¹ Moszkvában 1960 februárjában megtartott takarmánytermesztési tapasztalatcsere után a KGST államok kicserélték többszáz kukoricafajtájuk, fajtahibridjeik vetőmag mintáit. Egyes területeken a szocialista tábor teljesítményei a kapitalista országokban is nagy érdeklődést váltanak ki. Így a FAO halászati tapasztalatcsereére kérte fel a Szovjetuniót. A tapasztalatcserén számos tőkés ország vett részt. Helyszíni - gyakorlati - tanulmány keretében ismerték meg a szovjet halászat egyes ágainak technológiai fejlettségét a halipari szeminárium keretében.⁴² Az a képünk, mely a Volga deltában a vizafogást ábrázolja, a halipari szeminárium egyik gyakorlati bemutatóján készült.

A KGST országai *szakosítják a vetőmagtermelést*. Az utóbbi években több mint ötvenféle vetőmag termesztésére vonatkozólag jött létre közöttük megállapodás. Magyarország jelentős szerepet vállalt a hibridkukorica, a lucerna, a vöröshere, a napraforgó, a borsó stb. vetőmagjainak a termesztésében. Egyéb vetőmagvakat más országok állítanak elő, ahol megvannak a kedvező feltételek. Jelentékeny eredmények mutatkoznak máris mezőgazdaságunkban nagyhozamú szovjet búzafajták és a napraforgó meghonosítása folytán.

⁴⁰ Uo.

⁴¹ Düpratov, N.: A KGST-államok együttműködése a kukoricatermesztés növelése terén. Nemzetközi Mezőgazdasági Szemle, 1961, I. sz.

⁴² Beevet, C.: Halipari szeminárium a Szovjetunióban. Szovjetunió, 1962. I. sz.

Apró Antal a KGST fennállásának másfél évtizedét értékelve többek között megállapította: „Magyarország számára a termelés szakosítása keretében fontos szerep jut a gyümölcs-, a szőlő-, és a zöldségtermelés növelésében. Vannak lehetőségek egyes ipari növények (például a dohány) termelésének a szakosításában is. Ami a gabonaféléket illeti, a KGST-ország alapvető érdeke termelésünk minél gyorsabb és minél nagyobb mértékű növelése. Az elkövetkező évek egyik legfontosabb feladata az ország kenyérgabona-szükségletének biztosítása a saját termelésből.”⁴³

Rendkívül széles területen folyik a tudományos kutatómunka a KGST államai között. „Jelenleg 20 közös probléma és ezen belül közel 50 téma szerepel az együttműködés munkaprogramjában...” Az egyes problémák összehangolt megoldását a KGST-ben részt vevő országok egy-egy kutató intézete kapta feladatul... A Szarvasi Öntözési és Rizstermesztési Kutatóintézet például koordinálja a KGST-országokban folyó kutatást „Az öntözési módszerek és a mezőgazdasági növények agrotechnikája öntözéses viszonyok között” témakörben.⁴⁴ Az 1963. évi 313 hazai növényfajtát küldtünk a KGST-ben együttműködő országoknak és mi 343 növény vetőmagját kaptuk meg kipróbálásra. Az egységes kutatás biztosítja a szakosított mezőgazdaság egységes fejlődését a KGST államok között a szocialista tábor népeinek javára, táplálkozási színvonaluk fejlesztésére.

HATÁROZAT A MEZŐGAZDASÁG HELYZETÉRŐL ÉS FEJLESZTÉSÉNEK TOVÁBBI FELADATAIRÓL

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1964. február 21-i kibővített ülésén megtárgyalta a mezőgazdaság helyzetét és nagyfontosságú határozatokat hozott. A határozat összefoglalja az elért eredményeket és megjelöli a mezőgazdaság fejlesztésének feladatait. Főbb részei:

A növénytermesztésben az a legfontosabb feladat, hogy az ország kenyérgabona-szükségletét teljesen hazai termésből elégítsük ki. Ennek érdekében a múlt év őszén terven felül 140 000 holddal növeltük a kenyérgabona vetésterületét.

A biztonságos takarmányalapok megteremtése szükségessé teszi, hogy a kalászos takarmánygabona-szükséglet biztosítása mellett igen nagy figyelmet fordítsunk a kukorica hozamának további növelésére, figyelembe véve, hogy erre hazánk éghajlati viszonyai kiválóan alkalmasak. Így tudjuk elérni, hogy már a következő években országos átlagban 17-18 mázsa kukoricát termeljünk és néhány év múlva a hozamok terén elérjük a legfejlettebb kukoricatermelő országok színvonalát.

A növényi fehérje-ellátás javításának alapvető módja az évelő pillangós növények, elsősorban a lucerna termesztésének fejlesztése oly módon, hogy növekedjék az átlagtermés, és széles körben elterjedjenek a korszerű szénakészítési és betakarítási módszerek.

Fontos népgazdasági érdek fűződik ahhoz, hogy a termelészövetkezetek és állami gazdaságok a cukorrépa, a napraforgó, a dohány és a zöldségfélék előirányzott vetésterületét teljesítsék, a hozamokat fokozzák és már ez évben terven felül 20 000 holddal nagyobb területen termeljenek cukorrépát.

⁴³ Népszabadság 1964. február 13. sz.

⁴⁴ Dr. Soós G.: A KGST és a mezőgazdasági tudományos kutatás. Népszabadság 1964. február, 25. sz.

A nagyüzemi szőlő- és gyümölcsstelepitéseket az érvényben lévő határozatoknak megfelelően kell folytatni.

A harmadik ötéves tervben előtérbe kell helyezni a történelmi borvidékek szőlőtermesztésének fejlesztését.

A mezőgazdasági termelés növelésének legfontosabb feltétele a termőföldek ésszerű hasznosításán és védelmén kívül a talaj termelékenységének állandó fokozása. Ennek igen nagy tartaléka az istállótrágyával való jobb gazdálkodás. A háztáji gazdaságokban termelt istállótrágyát is nagyobb mértékben hasznosítsák a közös gazdaságokban. El kell érni, hogy 1965 végéig az 1 hold szántó-, kert- és szőlőterületre jutó műtrágya mennyisége megközelítse a 200 kg-ot.

A második ötéves terv hátralevő részében mintegy 400 000 holdon kell talajjavítást végezni. Ezért növelni kell a talajjavító anyagok - különösen a mész és tőzeg - termelését és biztosítani kell, hogy a javítóanyagok időben a termelőüzembe kerüljenek.

Az öntözőgazdaságok szerveztrágya-szükségletüket elsősorban a szarvasmarha-állományuk jelentős növelésével biztosítsák. A biztonságosabb termelés és a hozamok növelése szükségessé teszi, hogy az öntözésre berendezett területet 1965 végéig mintegy 700 ezer holdra növeljük. Ezért 1965-ben hozzá kell kezdeni a második tiszai vízlépcső építéséhez.

Az utóbbi években leraktuk a nagyüzemi állattenyésztés alapjait. A nagyarányú építkezések eredményeként az ország szarvasmarha-állományának 54%-a, a tehének 43%-a, a sertésállomány 43%-a, a kocáknak pedig 53%-a a nagyüzemekben van.

Az állattenyésztésben most az a legfontosabb feladat, hogy a nagyüzemek gyorsabb ütemben növeljék tehén- és kocaállományukat, valamint hogy a háztáji állatállomány további csökkenését megakadályozzuk. Érték el, hogy az egy tehenre jutó évi tejhozam mielőbb meghaladja a 2500 litert, 4 1/2 kg takarmányból állítsanak elő 1 kg sertéshúst, a sertések hizlalási idejét pedig 10-11 hónapra csökkentésük.

A korszerű és gazdaságosabb takarmányozás, valamint az állatok termelőképességének jobb kihasználása céljából 1966-ban legalább kétmillió tonna jó minőségű kevértakarmányt kell gyártani.

Az állattenyésztésben a munka termelékenységének növelése és a termelési költségek csökkentése érdekében a nagyüzemi férőhelyeket közművesíteni és korszerűsíteni kell.

A mezőgazdaság szocialista átszervezése óta meggyorsult a mezőgazdaság műszaki-anyagi ellátása. Két év alatt 17 milliárdot, a tervezettnél 4,6 milliárd forinttal többet fordítottuk építkezésekre, gépekre és egyéb beruházásokra. A nagymértékű beruházások lehetővé tették a használaton kívül került kisparaszti eszközök és berendezések nagy részének pótlását, a mezőgazdasági termelőalapjainak és a munka termelékenységének növekedését, valamint a termelőeszközök korszerűsítését.

A mezőgazdasági termelés anyagi alapjainak fejlesztésére továbbra is jelentős összegeket fordítunk. Ebben az évben több mint 10 milliárd forint értékű beruházás - a népgazdaság összes beruházásainak 24%-a - valósul meg a mezőgazdaságban. Évente 10 000 traktort és ennél több pótkocsit kell juttatni a mezőgazdaságnak és növelni kell a teherautók számát is. Jelentősen fejleszteni kell a gépjavító bázist. Ezzel a mezőgazdasági beruházásokra fordított összeg - a második ötéves terv időszakában - az eredetileg előirányzott 34 milliárd forintról 45 milliárdra nő.

A mezőgazdasági termelés fejlesztésében mind nagyobb szerepe van az iparnak. Az utóbbi két esztendőben az ipar, a közlekedés és a népgazdaság más ágai nagy segítséget nyújtottak a mezőgazdasági termelés anyagi-műszaki megalapozásához. Meggyorsult a növényvédő szerek és a műtrágyagyártás fejlesztése, sok építkezés valósult meg, növekedett a mezőgazdaság gépellátása.

A mezőgazdasági termelés gyorsabb ütemű fejlesztése szükségessé teszi, hogy fokozzuk a mezőgazdaság kemizálását, villamosítását és gépesítését. Ennek érdekében 1965-ben el kell kezdeni építeni az évi 1 millió tonna teljesítményű, új nitrogénműtrágya-gyárat és a meglevő műtrágyagyárak bővítését meg kell gyorsítani. A tervezővállalatok tervezzenek korszerű és gazdaságos nagyüzemi épületeket. Különösen a tehenistállók és a nagyüzemi tojóházak építési idejét rövidítsék meg. A következő három évben 2,5 millió tyúk számára kell nagyüzemi tojóházakat építeni.

*

E fejlesztési program megvalósítása a magyar dolgozók élelmiszerellátását jelentős mértékben minőségileg és mennyiségileg egyaránt javítja és növeli, a hárommillió kol-dus egykori országát a világ egyik legjobban táplált népe hazájává teszi.